

Aikojen ja paikkojen kohtaamisia
Venäjän arktisen alueen
kirjallisuuksissa

—

*Karina Lukin, Tintti Klapuri, Eeva Kuikka, Anni
Lappela, Mika Perkiömäki*

Venäjäen pohjoisesta tuli neuvostoaikoina ennennäkemättömän laajojen muutosten kohde. Jos Neuvostoliitto haluttiin modernisoida kokonaisuudessaan, arktiset alueet edustivat kehittyvälle valtiolle erityistä haastetta, johon haluttiin varta vasten tarttua: karut ja vaikeat luonnonolosuhteet ja niiden valloittaminen ja valjastaminen tarjosivat aineksia todelliselle vaurastumiselle ja utopioille. (McCannon 1998.) Muutokset johtivat pohjoisessa uusien kaupunkien rakentamiseen sekä monietnisten asutuskeskusten muodostumiseen näiden ulkopuolella. Kaupungeissa ja asutuskeskuksissa kohtasivat alueelle töihin muuttaneet venäläiset ja alkuperäiskansojen edustajat. Yksi pohjoisen modernisaation kohteista olivatkin juuri alkuperäiskansat ja erityisesti näiden liikkuva elämäntapa, joka pyrittiin juurruttamaan paikoilleen asutuskeskuksiin (Forsyth 1992, 283–392; Allemann 2013, 79–95 et passim). Venäläisiä alueelle virtasi puolestaan työskentelemään monenlaisissa suurhankkeissa, jotka aiheuttivat laajoja muutoksia alueen luontoon ja ekosysteemeihin (ks. esim. Bruno 2016).

Muutokset järjestyivät niin pohjoisessa aiemmin eläneiden kuin sinne muuttaneidenkin ihmisten mieliä. Kirjallisuus toimi yhtäältä muutoksen yhtenä välineenä, mutta toisaalta myös sen reflektoinnin keinona. Pureudumme tässä katsauksessa siihen, miten yllä kuvailtuja, modernisaation nimissä tehtyjä uudistuksia ja niiden seurauksia käsitellään Venäjän pohjoisessa kirjoitetussa tai pohjoisesta kotoisin olevien kirjailijoiden kirjallisuudessa. Tuomme esiin yhtäältä ihmisten välillä tapahtuvia ja toisaalta ihmisten ja eläinten välisiä kohtaamisia. Ne yhdistyvät keskeisellä tavalla ympäristön ja paikallisuuden kuvauksiin ja refleктоivat eri tavoin neuvostomodernisaatiota. Lähtökohtanamme ovat olleet modernisaatioon liittyvien muutosten aikaansaamat kokemukset ja tunnetilat, jotka kiinnittyvät tarkastelemiemme tekstien tapoihin esittää erilaisia ajallisuuksia. Tällaisia ajallisuuksia ovat modernin vastinpariksi asetettu perinne tai nykyisyyden ja tulevaisuuden välinen suhde. Eri ajallisuudet asettuvat keskenään vuoropuheluun, joka tuottaa vastakkainasetteluja, mutta myös sitä ambivalentimpia asetelmia ja ristiriitaisia tunteita.

Maantieteellisesti katsauksemme keskittyy Venäjän Euroopan-puoleisille ja Länsi-Siperian pohjoisille alueille, joissa on vanhastaan asunut pomoreja, saamelaisia ja nenetsejä. Pomoreiksi kutsutaan Arkangelin alueen Vienanmeren rannoilla 1100-luvulta alkaen eläneitä venäläisiä, jotka ovat asuttaneet Euroopan-puoleisen Venäjän jokirantoja sekä pohjoista rannikkoa ja joiden elämä on perustunut yhtäältä merenkäyntiin ja toisaalta vuorovaikutukseen alueen muiden yhteisöjen kanssa (Tšistov 1976; Anufrijev 2013). Saamelaiset ja nenetsit taas ovat pohjoisen alkuperäiskansoja, joiden elämäntapa on perustunut poronhoitoon ja paimentolaiselämäntapaan. Nenetsit, joita lasketaan olevan noin 45 000, asuttavat laajasti Venäjän arktisia alueita Kuolan niemimaalta Jenisei-joelle asti. Valtaosa Venäjän noin 1 500 saamelaisesta taas asuu suhteellisen suppealla alueella Kuolan niemimaalla. Niin nenetsit kuin saamelaisetkin

muodostavat asuttamiensa alueiden väestöstä vain murto-osan erityisesti neuvostoaikana tapahtuneen voimakkaan kolonisaation ja urbanisaation tuloksena (Allemann 2013, 7–8).

Pomorien asuttamaa pohjoista aluetta on Venäjällä kutsuttu Venäjän Pohjolaiksi (*Russki Sever*). Niin sanotussa venäläisessä kuvitteellisessa maantieteessä tähän alueeseen nivoutuu usein ”aidon venäläisyyden” ideaali. Sen sijaan alkuperäiskansojen asuttama arktinen tundra on venäläisissä mielikuvissa ollut asumaton, tuntematon ja ihmiselle vihamielinen ympäristö. Kuvastoon ovat vaikuttaneet myös neuvostoaikaiset vankileirit, jotka sijaitsivat usein juuri pohjoisilla alueilla. Pomorien, saamelaisten ja nenetsien kirjallisuudessa kommentoidaan ulkopuolisten käsityksiä ja neuvostomodernisaation ympäristöä esineellistäviä katsantokantoja suhteessa omiin ja perinteisinä pidettyihin näkemyksiin.

Tulevaisuuden ja nykyisyyden kohtaamisia

Ajalliset ja tilalliset kohtaamiset ovat selkeästi läsnä pohjoisia kaupunkeja – kuten Murmanskia, Vorkutaa ja Salehardia – kuvaavassa venäläisessä kirjallisuudessa. Murmanskia ovat jo neuvostoaikana kuvanneet useat kirjailijat, joista esimerkiksi Maksim Gorkin ja Marietta Šaginjanin matkakuvaukset esittävät Murmanskin ennen kaikkea kaupunkina, jolla on edessään loistava neuvostotulevaisuus. Neuvostokuvauksissa kuuluu kaikuja ajatuksesta laajoista arktisista alueista ”diskursiivisena tabula rasana”, johon Neuvostoliitossa maalailtiin visioita rakenteilla olevasta sosialistisesta tulevaisuudesta (McCannon 2003, 251).

2000- ja 2010-luvun venäläisessä kirjallisuudessa pohjoiset kaupungit eivät miljöönä ole valtavirtaa, mutta niitä on kuvattu monenlaisissa teksteissä. Kuvauksissa korostuvat kaupunkien neuvostohistoria, neuvostokauden jälkeinen modernisaatio sekä ihmisen ja luonnon suhde. Useissa teksteissä kaupunki hahmottuu voimakkaasti paikkana, jonka merkitys päähenkilöille syntyy luonnonympäristön ja rakennetun ympäristön kohtaamisesta.

Murmanskia koskevassa kirjallisuudessa Kuolan niemimaan luonto, etenkin Kuolanvuono, määrittää paljon useiden päähenkilöiden kaupunkikokemusta, ja näissä kokemuksissa rakennetun ympäristön ja luonnonympäristön, etenkin vuonon, välinen saumaton yhteys korostuu. 1990- ja 2000-luvulla julkaistuissa teksteissä neuvostohistoria on keskeisellä sijalla. Esimerkiksi Dmitri Koržovin (s.1971) *Murmantsy*-trilogiassa (”Murmanskilaisia”, 2008–2015) kuvataan kaupungin historiaa 1910-luvulta 1960-luvulle. Kaupungin historia limittyy trilogiassa pohjoisen ankarien sääolojen kuvaukseen ja Kuolanvuonolla on tärkeä sija useiden päähenkilöiden elämässä.

Julija Nikitinan (s. 1988) Salehardin ja Vorkutan kaupunkeja kuvaavissa sarjakuvavaromaaneissa *Polunotšnaja zemlja* (”Pohjoinen maa”, 2017) ja *Dnevnik štormov* (”Myrskypäiväkirja”, 2019) arktinen kaupunki kuvataan suhteessa ark-

tiseen luontoon. Päähenkilöiden suhde pohjoiseen luontoon on paikoin jopa transkorporeaalinen (Alaimo 2010, 2) eli raja päähenkilöiden kehon ja ympäröivän luonnon välillä hämärtyy useissa kuvissa. Nikitinan romaanien arktisissa kaupungeissa asuva, niistä lähtevä ja niihin palaava päähenkilö havainnoi myös neuvostomenneisyyden jälkiä kaupunkitilassa. Kysymys jälkineuvostoliittolaisen modernisaation haasteista arktisen alueen kaupungeissa on kaunokirjallisuudessa läsnä, esimerkiksi viitteinä siitä, miten 1990-luvulla valtio ei enää ohjannut tarpeeksi tukea pienempien asutuspaikkojen ylläpitoon.

Kokemus sijainnista kaukana ”maailman laidalla” yhdistää Murmanskia, Salehardia ja Vorkutaa kuvaavia tekstejä. Venäläiselle kulttuurille ominainen keskus–periferia-asetelma aktivoituu näissä teksteissä, mutta sitä keskeisemmiksi nousevat etenkin kysymykset kaupunkien menneisyydestä ja tulevaisuudesta.

Pomorien neuvostoaikaisessa kirjallisuudessa on hyödynnetty maailman laidalla olemisen ajatusta ennen kaikkea ideaalina asemana, mikä palautuu pomorien pitkään historiaan pohjoisessa. Meri on ollut pomorien elämän tärkein ympäristöelementti, sillä maanviljelylle epäsuotuisalla alueella kalastus ja merinisäkkäiden pyynti ovat olleet keskeiset elämän edellytykset. Esimerkiksi pomorien kansalliskirjailijana pidetty Boris Šergin (1896–1973) on hyödyntänyt töissään perinnettä, joka kertoo pyyntiretkistä kauas merten yli.

Meri on Šerginin tuotannon tärkein ei-inhimillinen toimija ja pomorialueiden elämän edellytys, mikä tiivistyy kertomuksen ”Merihädässä” (”V otnose morskom”, 1939) kuvaukseen: ”Me olemme Vianmeren kansa, pohjoisen rannan kansa.” (Šergin 1939, 151; suom. MP.) Pohjoinen luonto saa Šerginin kertomuksissa niin uskonnollisia kuin profaanejakin merkityksiä. Laivanrakennus ja merenkulku taas ovat niissä tärkeimmät ihmiskulttuurin tekijät elämälle Pohjolassa. Pomorien tiiviiseen meriyhteyteen perustuva pohjoinen elämäntapa näyttäytyy idealisoituna, ”aitona” venäläisyytenä: Šerginin Pohjolassa elämän edellytykset ovat niukat, mutta elämä on silti niin materiaalisesti kuin henkisesti rikasta. Pomorien laivanrakennus- ja merenkulkutaitojen ansiosta meren antimet ovat yltäkylläiset, ja vanhauskoisuus ja runonlaulu-perinne kukoistavat.

Vaikka Šerginin kertomukset pohjaavat kansanperinteeseen, niissä näkyy myös aikakaudelle ominainen pyrkimys arktisen alueen modernisointiin. Osin kyse on 1930-luvun stalinistisen ajan luonnon alistamisen hengestä sekä kaunokirjallisuuden kapeista toimintamahdollisuuksista poliittisen kontrollin alla. Šerginin tuotannon luontosuhde ei kuitenkaan selity pelkästään ajan hengen vaatimuksilla, sillä Pohjoisen jäämeren merkitys neuvostovallan kulkureittinä matkalla kohti yhä uusia valloitettavia pohjoisia alueita ja niiden luonnonvarjoja säilyhänen tunnetuimman kertomuksensa ”Vianmaan” (”Dvinskaja zemlja”, 1939–1971) uudelleenjulkaisuissa kirjailijan kuolemaan asti, vaikka kertomusta muilta osin on päivitetty ja kirjallisen ilmaisun vapaudet olivat parantuneet. Moderni kohtaa perinteet Šerginin Pohjolassa sulassa sovussa.

Venäjän Pohjola pomorien vanhana mutta modernisaation saavuttamana asuinpaikkana on läsnä myös toisen keskeisen neuvostoaikaisen pomorikirjailijan Stepan Pisahovin (1879–1960) tuotannossa, jonka tärkein osa ovat 1920- ja 1930-luvulla kirjoitetut omaperäiset pohjoiseen sijoittuvat ja yhä suositut sadut. Niiden päähenkilöllä Senja Malinalla on kyky kommunikoida ei-inhimillisten eläinten kanssa, ystäväystyä tuulten kanssa ja tarvittaessa vaikka muuttua puuksi. Pisahovin saduissa Pohjolan ihmisväestön toistuvat kohtaamiset eläinten ja luonnonilmiöiden kanssa ovat kuitenkin usein hierarkkisia ja luonto päättyy eri tavoin ihmisen hyväksikäytettäväksi. Saduissa ”Revontulet” (”Severno sijanije”) ja ”Tähtisade” (”Zvjozdnyi dožd”) revontulia käytetään koruina ja ilmanraikas-timina, tähdistä taas tehdään nuorentavaa olutta. Sadussa ”Älä kuuntele jos et tykkää” (”Ne ljubo ne slušai”) puolestaan lohet ja turskat kalastavat ja suolistavat itse itsensä sekä asettuvat tynnyreihin puolivalmiiksi piirakoiksi. Sadussa ”Sauna merellä” (”Banja v more”) taas kalastusalukseksi muutettua saunaa käytetään pyytämään uskomattomia määriä kalaa kertojan todetessa ajan hengen mukaisesti: ”Merellä ei ole mahdollista ylikalastaa”² (Pisahov 1985, 37; suom. MP). Vaikka sadut eivät esitäkään tällaisia tehokkaita kalastusmenetelmiä yhteydessä teollisiin pyyntimenetelmiin, ne voi lukea alluusiona sellaisiin. Pisahovin tuotannon kokonaistarkastelu johtaa samaan johtopäätökseen kuin Šergininkin: moderni ja perinteinen elävät sovussa rinta rinnan niiden esityksissä pohjoisesta.

Kaupungin ja tundran välissä

On merkille pantavaa, että yllä kuvatussa pohjoisen venäläisessä kirjallisuudessa venäläisten ja alkuperäiskansojen kohtaamiset eivät ole keskeisessä roolissa, vaan niissä korostuu perinteeseen nivoutuva elämäntapa, kaupunkien neuvostomenneisyys, tulevaisuus ja suhde ympäristöön. Ajallisuudet asettuvat jatkumoon tai limittäin. Sen sijaan alkuperäiskansojen kirjallisuudessa perinteisen, nykyhetken ja tulevaisuuden väleissä on katkoksia, jotka tulevat esiin tukalina ja ongelmallisina tunteina. Nenetsien kirjallisuudessa tuodaan esiin kohtaamisia valtaväestön ja venäläisen kaupunkiympäristön kanssa samalla, kun niissä peilataan nykyajan muutoksia. Esimerkiksi Vasili Ledkov (1933–2002) on kuvannut nenetsien ja ulkopuolisten, tundralle tai pohjoiseen saapuvien, usein venäläisten, kohtaamisia. Teksteissä korostuu jännitteisyys, joka tulee esille siinä, miten mielikuvia itsestä ja toisesta pallotellaan ja heijastetaan kohtaajien välillä.

Esimerkkinä tällaisesta jännitteestä toimii Ledkovin autofiktiiviseen *Sineva v arkane* -kertomukseen (”Sinisilmä suopungissa”, 1970) kirjoittama Vasili Ledkov -nimisen päähenkilön ja folkloristi Lidija Popovan suhde. Kanssakäymisen kautta peilataan toistuvasti novellin nykyhetken elämää tundralla ja sitä, miten se on tapana neuvostodiskurssissa esittää perinteisenä, toisin sanottuna ei

neuvostomoderniin kuuluvana. Novellissa Ledkov toimii perinnettä keräämään tulleen Popovan kuskina ja oppaana tämän kenttätöiden aikana. Lidija ei osaa toimia tundralla: hän tippuu reestä ja kompastelee kotakylän sääntöjen ja käytänteiden noudattamisessa. Lidijan taitamattomuus rinnastetaan Ledkovin muistoihin, joissa hän itse haparoi Leningradissa. Tämän lisäksi novelli kuvaa toistuvasti, miten Lidija ei ymmärrä, että se tundran elämä, jossa hän jatkuvasti tekee virheitä, on elävä osa neuvostoyhteiskuntaa.

Ledkov kuvaa sitä, miten yhtäkkinen ymmärrys siitä, että oma elämä edustaakin toiselle jotakin folkloreksi kirjoihin painettavaa tai museoissa jo taaksejääneenä esiteltävää synnyttää ristiriitaisen tunnelatauksen, ”pistelyä”. Päähenkilö Vasili Ledkovia pistelee kaiketi se, että elämä, jota modernia yhteiskuntaa edustava Lidija ei edes osaa elää, asetetaan perinteenä hierarkkisesti alemmalle tasolle ja eriaikaiseksi kaupunkilaisuuden kanssa.

Nenetsikirjailijoiden uudempaa sukupolvea edustava Anna Nerkaġi (s. 1952) on niin ikään käsitellyt modernisaation ja perinteen välisen jännitteen nostattamien tunteiden kompleksisuutta. Nerkaġin tuotanto koostuu neljästä pienoisromaanista sekä kokoelmasta nenetsien suullista kansanperinnettä. Tunteiden kirjosta kertoo se, että venäläinen kirjallisuudentutkija Olga Lagunova (2002, 66–67) näkee Nerkaġin kaunokirjallisten teosten muodostavan ajallisen kehityskaaren, joka kuvaa nenetsiyhteisön tuhoutumista. Se alkaa pienoisromaanissa *Ilir* (1979) kuvatusta kommunistivallan edustajien saapumisesta tundralle ja päättyy pienoisromaanin *Moltšaštši* (”Äänetön”, 1996) dystooppiseen kuvaukseen rappeutuneesta alkuperäiskansayhteisöstä. Teoksen kirjoitus- ja julkaisuajankohta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen mahdollistaa synkkien ääntenpainojen esiintuomisen. On kuitenkin huomattava, että pienoisromaanin terävin kritiikki ei kohdistu niinkään vallitsevaa yhteiskuntaa kuin alkuperäiskansan omia jäseniään kohtaan syyttäen näitä omasta kulttuurista luopumisesta.

Samoin kuin Vasili Ledkovilla, myös Nerkaġilla teosten pääasiallinen tapahtumapaikka on tundra, jonka nenetsit jakavat muiden eläinten kanssa. Tärkein ja useimmin esiintyvä näistä on poro, johon poronhoidosta elävien nenetsien elämä on kytkeytynyt sekä materiaalisesti että symbolisella tasolla. Ei olekaan ihme, että alueen modernisaatioprosessi ja sen vaikutukset nenetsien elämään heijastuvat Nerkaġin teoksissa erityisesti tavoissa suhtautua tämän sarvekkaan ja nelijalkaisen kumppanilajin (ks. Haraway 2003) edustajiin. Nenetsihahmojen ja porojen välisen suhteen yhteys Lagunovan kuvaamaan kehityskaareen on silmiinpistävä: pienoisromaneissa *Aniko iz roda Nogo* (”Nogo-suvun Aniko”, 1976) ja *Belyj jagel* (”Valkoinen jäkälä”, 1996) kuvataan kaupunkiin muuttaneiden nenetsinuorien asteittaista erkaantumista perinteisestä poropaimentolaisuudesta. Varhaisemmassa pienoisromaanissa kaupunkiin muuttanut Aniko jo vierastaa tundralla vieraillessaan vanhempiensa rakkainta poroa, myöhemmässä teoksessa porot näyttäytyvät kaupungissa asuville nenetsinuorille enää taloudellisenä hyödykkeenä. Onkin kuvaavaa, että ”Äänettömässä” kuvattu nenetsien rappiotila alkaa nimenomaan sillä, että he luopuvat poroistaan:

Naisten kyyneleet virtasivat porojen turville. Miehet silittivät heidän elämäntovereinaan toimineita eläimiä niskan takaa ja seisten näiden edessä polvillaan [--] he kohottivat näiden pään yläpuolelle mestauskirveen. Kohottivat ja laskivat voimalla alas tietämättä vielä teloittaneensa oman sielunsa.³ (Nerkagi 1996, 239; suom. EK.)

Nenetsien ja porojen välisestä suhteesta muodostuu Nerkagin kaunokirjallisesa tuotannossa yksioikoisen synkkä narratiivi, vaikka erityisesti pienoisromaanissa ”Nogo-suvun Aniko” kuvatut kohtaamiset Anikon ja vanhempien Temuiko-poron välillä tuovat esiin modernin ja perinteen jännitteen synnyttämien tunteiden monitahoisuuden. Aniko vierastaa ihmisten leirissä oleilevaa poroa ja kokee puistatusta kuullessaan edesmenneen äitinsä ruokkineen tätä omalla rintamaidollaan. Anikon kohdatessa poron äitinsä haudalla, eläin muuttuu Anikon silmissä sisaruksen kaltaiseksi kilpailijaksi, johon hänen oman poissaolonsa aiheuttama syyllisyys kulminoituu. Temuikon voikin nähdä omaavan affektiivista toimijuutta (vrt. Nyman & Schuurman 2016, Bear 2011), sillä omalla toiminnallaan se muovaa Anikon kokemuksia ja tunnetiloja paitsi lajien välisistä suhteista myös Anikon suhteesta omaan kotiseutuunsa.

Pohjoisen ihmisen ja luonnon kohtaaminen sekä kokemus elinpiirin muuttumisesta neuvostoaikana kiihtyneen modernisaation seurauksena ovat keskeisessä osassa myös Venäjän saamelaisessa kirjallisuudessa, jota kirjoitetaan sekä venäjäksi että Kuolan niemimaan saamen kielillä koltansaameksi, kiltinänsaameksi ja turjansaameksi. Venäjänsaamelaisista kirjailijoista kenties tunnetuimman, kolttsaamelaisen runoilija ja prosaisti Askold Bažanovin (1934–2012) lyriikan pääosassa on tundran vuodenkierto ja sen suhde inhimilliseen havainnoijaan, pohjoiseen ihmiseen. Asetelma on tyypillinen monille Venäjän pohjoisille alkuperäiskansakirjailijoille: tundra kuvataan arjen asutuna tilana, jossa inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat kohtaavat. Vaikka Bažanovin luontolyriikan perspektiivi on pohjoisen ihmisen, sen keskiössä ovat luonnonympäristö ja ihmisen ei-inhimilliset naapurit. Hyvä esimerkki tästä on kokoelmassa *Stihi i poemy o saamskom kraje* (”Runoja ja runoelmia saamelaisten maasta”, 2009) ilmestyneessä runossa ”Minun lumeni” (”Moi sneg”), jonka kahdessa ensimmäisessä säkeistössä poro esitellään ihmisen sijasta tundran ja runonkin valtiaana:

”Miksi sinä kirjoitat vain lumesta,
tundrasta, tuiskusta ja pakkasesta?
Missä on sankari, ihminen,
hänen pyrintönsä ja haaveensa?”

Kellon soitto kaikaa
kuin avoimella ovella.

Katsokaa, se onkin hän,
pelkästä tundrasta elävä valtias. [--]
(Bažanov 2020, 63.)

Bažanovin omaelämäkerrallinen lyriikka puolestaan käsittelee usein moderniisaatioprosesseihin yhdistyvää menetyksen kokemusta sekä tähän kytkeytyviä kollektiivisen muistin kysymyksiä. Tarkastelun kohteena on runon puhujan kaipuu lapsuuden maisemiin Nuorttijärvelle, joka jäi 1960-luvulla patoamisen seurauksena tekoaltaan alle. Paluu lapsuuden muistin paikkoihin on siten mahdoton, ja Bažanov korostaakin toistuvasti muistamisen ja muistelemisen merkitystä yksilön identiteetin rakentumisessa (Domokos 2009, 187). Samoin keskiössä on kokemus sukupolvien ketjun katkeamisesta ja sen aiheuttamasta voimakkaasta syllisyyden tunteesta, kun runon puhuja kokee pettäneensä edeltävät sukupolvet poronhoitajan ammatin jätettyään.

Ledkovin novellin kuvaama ”pistely”, Nerkagin kuvailemat ristiriitaiset ja traagiset tilanteet ja kohtalot sekä Bažanovin syllisyys tuovat mielenkiintoisella tavalla esiin perinteeseen ja sen esittämiseen liittyvän kaksitahoisuuden: perinne edustaa moderneissa yhteiskunnissa modernin vastakohtaa kahdella tavalla. Se on sekä ylevää ja kaunista että jälkeenjäänyttä ja siksi häpeällistä. (Wilce 2009, 11–12.) Neuvottelu perinteiseksi nimetyn mahdollisuudesta tässä päivässä käydään häpeän, syllisyyden, ylpeyden ja kopeuden välimaastossa.

Loppupohdintaa

Yllä kuvaamamme kirjallisuus on paitsi pohjoista, myös kaupungeissa kirjoitettua. Tässä mielessä neuvostomodernisaatio seurauksineen aineellistuu siinä jo lähtökohtaisesti. Kokonaisuudessaan pohjoisen kirjallisuus nivoutuu 1900-luvun laajoihin ja radikaaleihin muutoksiin myös kuvaamalla uudistusten lähtökohtia, ylläpitämällä niitä tukevaa diskurssia, ja myöhemmin myös purkamalla ja kritisoimalla modernisaation ideologisia asetelmia.

Katsauksessamme käsittelemiemme teosten vaihtelevat ajalliset näkökulmat luovat mielenkiintoisen kokonaisuuden eriaikaisten nykyyhetkien ja niiden menneiden ja tulevien, perinteiden ja modernien suhteista. Neuvostoajkojen julkinen tulevaisuususkko tuotti mielikuviissa pohjoiseen utooppisia onnen yhteisöjä, käytäntöjä ja kohtaloita, joiden ajalliset näkymät heijastuvat esimerkiksi pomorien perinnettä ja modernia vaivatta yhdistelevissä kertomuksissa. Kun näissä moderni näyttää sulautuvan luontevasti perinteeseen, 1900-luvun lopun teksteissä luontevuus on muuttunut ristiriidaksi. Alkuperäiskansakirjallisuudessa toistuvat pohdinnat siitä, tuottiko luontaiselinkeinoista siirtyminen utooppista onnea, esitetään paitsi nostalgian, myös dystopian kuvastoin.

Vaikka olemmekin jaotelleet katsauksen venäläisten ja alkuperäiskansakirjailijoiden mukaan, itse ajallisuuksien ja niihin liittyvien tunteiden suhteen

kirjallisuudessa ei tule esiin erityistä eroa enemmistön ja vähemmistön välillä. Myös venäläisessä pohjoisen kirjallisuudessa pohditaan muutosten oikeutusta ja asetetaan yhtäältä valloittajan, toisaalta alistettujen asemaan. Vastaavalla tavalla inhimillinen ja ei-inhimillinen ja niiden välisissä suhteissa tapahtuneet muutokset seurauksineen nousevat pohjoisessa kirjallisuudessa reflektoinnin kohteeksi. Erot näkyvät sävyinä: alkuperäiskansakirjallisuuden vastakkainasetteluja ja tukalia tunteita esittävä kirjallisuus heijastaa sovittamatonta ajallisuksien ristiriitaa voimakkaammin kuin venäläiskirjailijoiden painotukset.

Viitteet

- 1 "Мы — Белого моря, Зимнего берега народ."
- 2 "в море рыбы не переловишь"
- 3 Женщины облили слезами морды оленей. Мужчины погладили по загривку животных, заменявших им товарищей по жизни, и, постояв перед ними на коленях [...] подняли над их головами палаческий топор. Подняли и сильно опустили, ещё не зная, что покончили они с собственной душой.

Lähteet

- Alaimo, Stacy 2010. *Bodily Natures: Science, Environment, and the Material Self*. Bloomington & Indianapolis: Indiana UP.
- Allemann, Lukas 2013. *The Sami of the Kola Peninsula: About the Life of an Ethnic Minority in the Soviet Union*. Senter för samiske studier, skriftserie nr. 19. Tromsø: Septentrio Academic Publishing. <https://doi.org/10.7557/10.2546>
- Anufrijev, Vitali 2013. *Kultura russkih pomorov: istoriko-kulturologičeski analiz*. Moskva: Forum.
- Bažanov, Askold 2020. Askold Bažanovin luontorunoja. Suom. Tintti Klapuri. *Ajan kohina* #15, 58–63.
- Bear, Christopher 2011. Being Angelica? Exploring Individual Animal Geographies. *Area* 43(3), 297–304. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4762.2011.01019.x>
- Bruno, Andy 2016. *The Nature of Soviet Power. An Arctic Environmental History*. Cambridge: Cambridge UP. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316534762>
- Domokos, Johanna 2009. The Past is Not a Foreign Country: Liminality in Askold Bazhanov's Poetry. *Stihi i poemy o saamskom kraje = Verses and Poems on the Saami Land*. Kleine Saamische Schriften 2. Berlin: Nordeuropa-Institut, 185–196.
- Forsyth, James 1992. *A History of the Peoples of Siberia: Russia's North Asian Colony, 1581–1990*. Cambridge: Cambridge UP.
- Haraway, Donna 2003. *The Companion Species Manifesto. Dogs, People, and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Lagunova, Olga 2002. Mifopoetika povesti A. Nerkagi "Moltšaštši". Teoksessa *Kosmos severa*. Toim. Olga Lagunova. Jekaterinburg: Sredne-Uralskoje knižnoje izdatelstvo, 66–82.
- Ledkov, Vasili 1970. *Sineva v arkanе: povest*. Arhangelsk: Severo-Zapadnoje knižnoje izdatelstvo.
- Nyman, Jopi & Nora Schuurman 2016. Introduction. Teoksessa *Affect, Space and Animals*. Toim. Jopi Nyman & Nora Schuurman. London: Routledge, 17–27. <https://doi.org/10.4324/9781315686691>

- McCannon, John 1998. *Red Arctic: Polar Exploration and the Myth of the North in the Soviet Union, 1932–1939*. New York: Oxford UP.
- McCannon, John 2003. Tabula Rasa in the North. The Soviet Arctic and Mythic Landscapes in Stalinist Popular Culture. Teoksessa *The Landscape of Stalinism. The Art and Ideology of Soviet Art*. Toim. Evgeny Dobrenko & Eric Naiman. Seattle & London: Washington UP, 241–260.
- Nerkagi, Anna 1996. *Moltšaštši. Povesti*. Tjumen: Soft Dizain.
- Pisahov, Stepan 1985. *Skazki, otšerki, pisma*. Arhangelsk: Severo-zapadnoje knižnoje izdatelstvo.
- Šergin, Boris 1939. *U pesennyh rek*. Moskva: Hudožestvennaja literatura.
- Tšistov, K. V. (toim.) 1976. *Venäläinen perinnekulttuuri. Neuvostoliiton Pohjois-Euroopan venäläisväestön etnologiaa 1800-luvulta 1900-luvun alkuun*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Wilce, James M. 2009. *Crying Shame: Metaculture, Modernity, and the Exaggerated Death of Lament*. Hoboken: Wiley-Blackwell.